



Klosterparken

VA-arbeten vid Franciskanerkonventet i Enköping

Klosterparken

VA-arbeten vid Franciskanerkonventet i Enköping

Arkeologisk schaktningsövervakning

L1943:2149
Munksundet 24:28
Enköpings kommun
Uppland

Joakim Kjellberg



Upplandsmuseets rapporter 2022:07

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Joakim Kjellberg

BEARBETNING AV PLANER: Joakim Kjellberg

OMSLAGSBILD: Schakt för tryckning av VA ledning i Ringgatan, Enköping

GRANSKNING: Anna Ölund

UPPHOVS RÄTT: om inget annat anges: Creative Commons licens CC BY. © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas

DIGITALT TRYCK: Kph, Uppsala

© UPPLANDSMUSEET, 2022

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund och tidigare undersökningar	8
Genomförande	9
Undersökningsresultat	10
Tolkningsdiskussion	12
Administrativa uppgifter	13
Referenser	13
Bilaga	14
Bilaga 1. Rapport över ¹⁴ C-analys	14

Sammanfattning

Upplandsmuseets avdelning Arkeologi gjorde under september 2021 en schaktningsövervakning i Enköping. Markarbetet föranleddes av Enköpings kommuns reparation av läckage på befintlig vattenledning i anslutning till vattentäkten i Klosterparken. Schaktet i Klosterparken låg inom fornlämningsgränsen för Enköpings stad. Syftet med schaktningsövervakningen var att dokumentera eventuellt berörda lämningar och kulturlager.

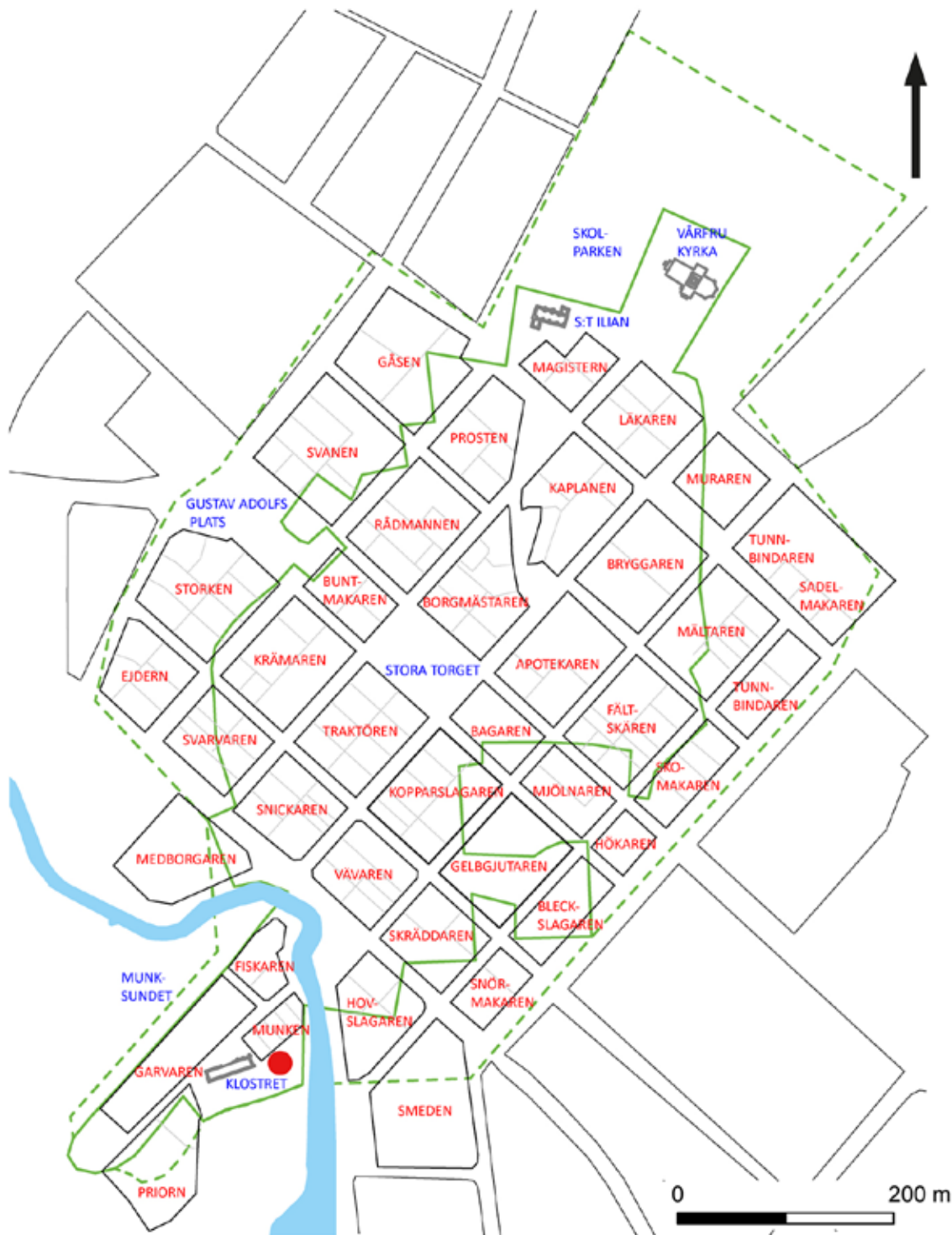
I schaktet påträffades förutom raseringslager med tegelkross tillhörande Enköpings medeltida franciskankonvent, känt i skriftliga källor från 1270-talet, även stratigrafiskt äldre och överlagrade markhorisonter och en härd med rikligt av kol. Kollagret i härden provtogs i daterande syfte och det kunde konstateras vara tillkommit efter medeltid, mest troligt i samband med rivnings och ombyggnadsarbeten av klosterbyggnaderna under tidigmodern tid. Inga föremålsfynd av äldre karaktär påträffades vid undersökningen.



Inledning

Med anledning av reparationsarbeten av en vattenledning i anslutning till en vattentäkt utförde Upplandsmuseets avdelning Arkeologi under september 2021 en schaktningsövervakning i Kloster-

parken i Enköping. Övervakningen skedde enligt beslut från Länsstyrelsen i Uppsala län (beslut 431-6682-2021 daterat 2021-09-13) under ett tillfälle 2021-10-18. Projektledare och rapportförfattare var Joakim Kjellberg.



Figur 1. Fornlämningsområdet för Enköpings stad med undersökningsområdet markerat. Röd prick markerar läget för schaktet i Klosterparken.

Bakgrund och tidigare undersökningar

Franciskankonventet i Enköping anlades tidigast omkring 1250 på Tryggön, senare kallad Klosterön, som då var en ö utanför det egentliga stadsområdet i Enköping. Konventsanläggningen undersöktes 1929-31 (Kjellberg & Ölund 2010:8). Enligt en senare avskrift av ett brev, sannolikt ett falsarium, daterat 1278 donerade kung Magnus Ladulås samma ö till klosterbröderna. Konventet var i drift fram till 1530-talet då Gustaf I (Vasa) låter omvandla det till spetälskehospital och från 1545 används det som spannmålsmagasin (Källström 2021:282). Konventet revs slutligen under mitten av 1600-talet (Gustavsson 1979: 13).

Konventsanläggningens grundmurar ligger idag synligt markerade i Klosterparkens gräsyta efter en rekonstruktion. Undersökningsytan ligger strax öster om konventsanläggningen och i en sluttning ned mot den förbipasserande Enköpingsån. Inom undersökningsområdet finns idag flera brunnskammare för vattentäkt.

Tidigare undersökningar i området har även berört den befintliga vattenledningen från vattentäkten i kvarteret Munken och på motsatta åstranden i kvarteret Hovslagaren (figur 1). En mindre undersökning gjordes av Lars Gezelius 1962 då vattenledningen lades ner i ett schakt som var cirka 1-1,5 meter brett. De iakttagelser som gjordes vid det tillfället rörde bland annat kulturlager, en kullerstenläggning och tre kraftiga stockar (0,40 m i diameter). I den västra delen av schaktet fanns även fragment efter risbäddar (StadsGIS Enköping, Id:26, Upplandsmuseets arkiv).

Upplandsmuseet genomförde under 2016 en övervakning i samband med reparation av ledningen i kvarteret Munken 2016. Undersökningen visade att det i schaktet och längre ned mot ån fanns lager med relativt stora mängder trä i olika storlekar, från pinnar och grenar till stockar och plankor. Troligen utgör träet delar av en rustbädd som anlagts för att torrlägga sankpartier i anslutning till ån (Lucas 2016).



Figur 2. Franciscankonventet i Enköping under utgrävning 1929-1931. På fotot ses konventets östflygel (th i bild) och östra delen av den södra flygeln. Den 2021 aktuella undersökningsytan ligger ca 15m längre österut. Gatan som löper mellan husen som skimras i bildens högra hörn är Munksundsgatan. Foto Nils Sundquist, Upplandsmuseet.

Genomförande

Schaktningsövervakningen omfattade ett schakt med dageröppning om ca 7×8 m som grävdes med maskin i slänten öster om klostret och i anslutning till en befintlig brunnskammare i betong. Schaktet mätte i schaktbotten sammanlagt ca 4 x 5 m och förlades på ömse sidor om vattenledningen. Massorna och schaktkanterna kontrollerades kontinuerligt under schaktning och fanns bestå av omrörda rivnings- och raseringsmassor med tegel,

sannolikt från konventsanläggningens rivning, liggande i lös sand. Schaktdjupet uppgick totalt till ca 2 m. Endast en mindre del av schaktväggen kunde konstateras innehålla bevarad stratigrafi och denna dokumenterades genom fotografering och sektionsritning efter schaktning. Ett prov för 14C-analys insamlades i vad som bedömdes vara en hård liggande i en intakt bevarad äldre markhorisont, se vidare undersökningsresultat nedan.

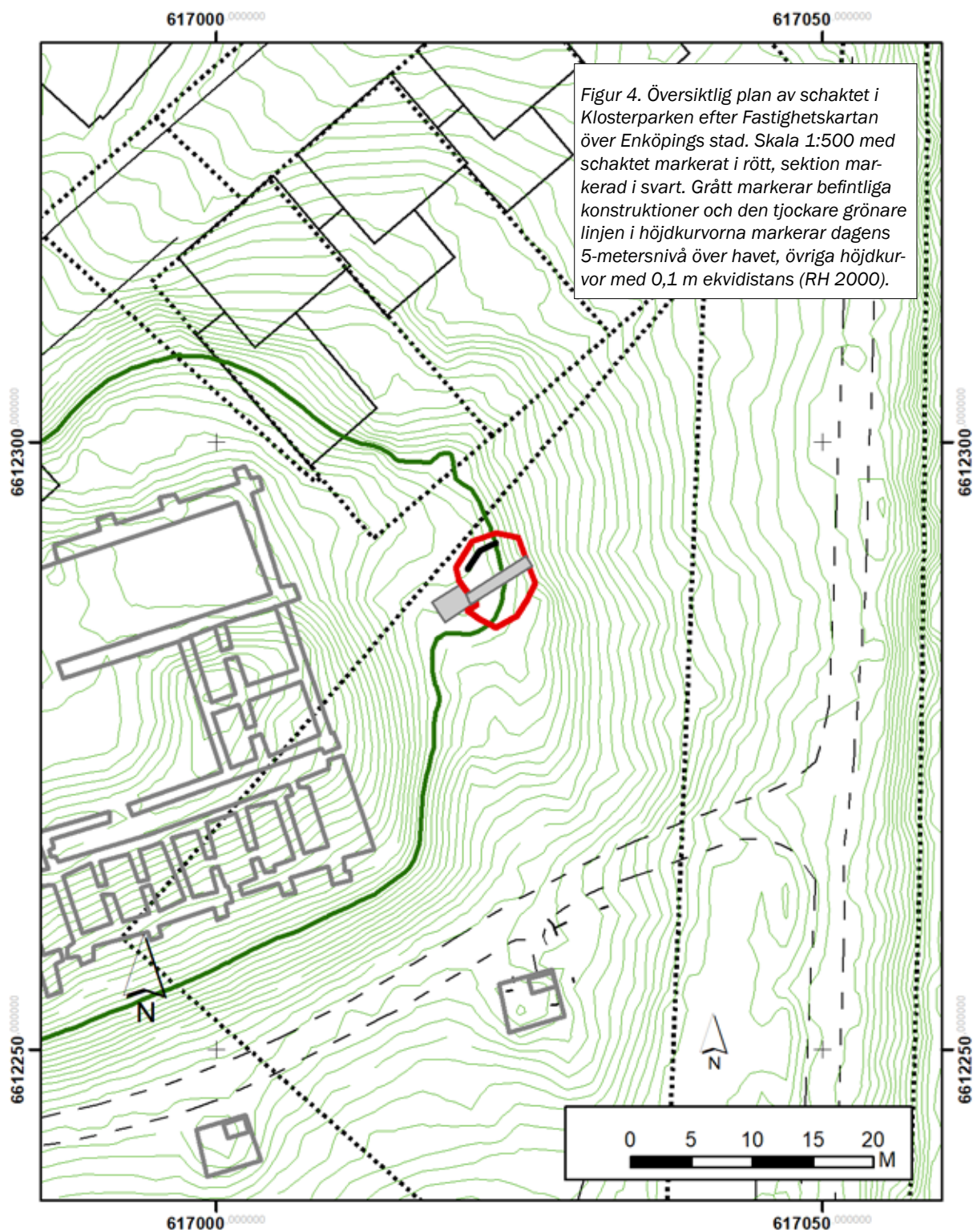


Figur 3. Schaktet i Klosterparken med den dokumenterade schaktväggen, se sektion. I förgrunden syns den trasiga ventilkopplingen.

Undersökningsresultat

Schaktet grävdes i sin helhet med maskin och en sektion framrensades och dokumenterades i schaktets nordvästra sida efter avslutad schaktning (figur 5). I samband med schaktningen påträffades ett fåtal föremålsfynd av 1800- och 1900-talskaraktär i de omrörda fyllnadsmassorna. Dessa till-

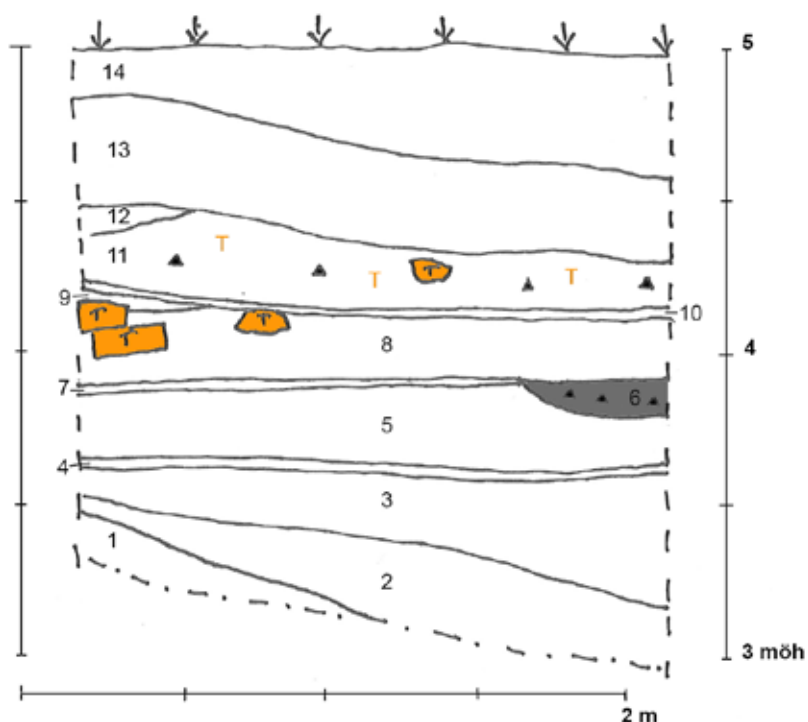
varatogs inte. Ett prov för ^{14}C analys insamlades från en härd anlagd genom en äldre markhorisont och som överlagrades av tegelinblandade fyllnadsmassor. Det antogs vid undersökningstillfället att härden möjligen kunde vara äldre än konventsanläggningen.



I den enda sektion som dokumenterades kunde en serie av opåverkade skikt av sand och lera under en äldsta markhorisont konstateras. Ytterligare en markhorisont samt vad som tolkades som en ensamliggande härd överlagrades av ett lager innehållande tegel. Detta lager, nr 8 i figur 5, tolkades först som tillhörande konventets byggnation då det överlagrades av ännu en markhorisont innan ett tydligt raseringslager vidtog. Lagret omtolkades senare som en äldre raseringsfas där en markhori-

son, nr 10, hunnit bildas innan ett nytt raseringslager, nr 11 i figur 5, tillkommit i samband med konventets nedmontering under mitten av 1600-tal. Därefter kunde endast utfyllnader som antogs representera mer sentida aktiviteter konstateras.

Kol från den ensamliggande härden, nr 6 i figur 5, insamlades för ^{14}C -analys vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Analysen gav en datering av prov Ua-72336 till mellan 1488–1640 (2 sigma) och med 52,7% sannolikhet till mellan 1519–1589 (1 sigma).



Figur 5. Sektion av de dokumenterade lämningarna i schaktets nordvästra sida. Skala 1:25.

1= Homogen finkornig rödbrun sand, opåverkad.

2= Grågul urlakad sand, opåverkad.

3= Gråblå opåverkad lera.

4= Äldsta markhorisont med humusblandad lera, kol och sot.

5= Utfyllnad av grus och sten med inblandat åsmaterial, markplanering?

6= Härd? Lager med sotig sand och större kolstycken, i skålförmad grop/svacka. ^{14}C -prov.

7= Humusblandad lera, äldre markhorisont?

8= Åsmaterial med inslag av tegelkross och enstaka stenar utan synlig läggning. Ursprungligen tolkat som ev. byggnationsskikt till konventet.

9= Utfyllnad av homogen blålera.

10= Humusblandad lera med kol och sot, nedbrutna växter. Äldre markhorisont.

11= Raseringslager av sand- och grusblandad lera med mycket rikligt av tegelkross, kol, murbruk. Rivningsmassor från konventet, mitten av 1600-tal?

12= Humusblandad lera, utfyllnad.

13= Utfyllnadsmassor med sand, grus och tegel samt enstaka djurben.

14= Matjord med grästorv.

Tolkningsdiskussion

Schaktningsövervakningen i Klosterparken i Enköping har visat på förekomst av äldre lämningar och kulturlager med bevarad stratigrafi i undersökningsområdet. Flera sekvenser av utfyllnader och mellanliggande markhorisonter har kunnat påvisas vilka tillsammans speglar platsens historia från äldsta markhorisont, genom konventsanläggningens etablerande och bruk till dess senare nedläggning och efterföljande rivning.

I syfte att tidfästa lämningarna daterades en ensamliggande härd under de äldsta tegellagren. Härden tolkades vid undersökningstillfället som spår av aktiviteter före konventsanläggningens uppförande. ¹⁴C-analysen visar att härden mer sannolikt representerar aktiviteter i samband med konventets upphörande under 1500-talet och senare rivning under 1600-talet. Några direkta spår av aktiviteter kopplade till konventet under dess verksamhetstid har inte kunnat påvisas i denna undersökning men kan heller inte uteslutas i direkt anslutning till schaktet.



Administrativa uppgifter

Klosterparken Enköping vattenläcka

Uppdragsnummer Fornreg: 202101083

Plats: Enköpings kommun

Forulämningsnummer: L1943:2149

Forulämningsstyp: Stadslager

Typ av undersökning: Schaktningsövervakning

Orsak till undersökning: Byte av ventil, VA reparation

Uppdragsgivare: Enköpings kommun, VA-avdelningen

Fältarbetsperiod: 2021-09-14

Upplandsmuseets projektledare: Joakim Kjellberg

Upplandsmuseets diarienummer: 451-2021

Upplandsmuseets projektnummer: 8843

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-6682-2021, 2021-09-13

Koordinat- och höjdsystem: SWEREF 99TM, RH 2000

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv

Fynd: Inga fynd tillvaratogs

Referenser

Källström, H. 2021. Det medeltida Sverige. Band 1: Uppland. Lagunda, Åsunda härad och Enköpings stad. Riksarkivet, Stockholm.

Gustavsson, J. H. 1979. Medeltidsstaden 12. Enköping. RAÄ & SHM rapport. Stockholm.

Ölund, A. & Kjellberg, J. 2010. StadsGIS Enköping Kulturlager och tidigare undersökningar inom fornlämningsområdet för Enköpings äldre stadsbyggelse. Upplandsmuseet rapport 2010:64. Uppsala.

Bilaga

Bilaga 1. Rapport över ^{14}C -analys



UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Uppsala 2022-01-11

Joakim Kjellberg
Upplandsmuseet
Drottninggatan 7
753 10 UPPSALA

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Klosterparken, Enköping, Uppsala län. (p 3998)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratoren förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\%$ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-72336	UM8843_Klosterparken	-25,7	312 ± 33

Med vänliga hälsningar

Karl

Håkansson

Karl Håkansson/Lars Beckel

Elektroniskt undertecknad
av Karl Håkansson
Datum: 2022.01.11
14:00:17 +01'00'

Kalibreringskurvor

